

Kon Ang Gugma Maoy Mosilot

Florentino Suico

Sa tibook nga lungsod sa M, walay nagatoo nga magakaminyo si Nonoy ug si Lering. Nasayud hinoon sila nga kining duha ka mga ulipon ni Cupido naghinigugmaay, apan nga magkaminyo, wala gayuy nagadamgo. Unsaon pagkatipon sa hingpit sa duha ka mga kasupak nga kahimtang? Apan nagakaminyo gayud sila. Binuligan sa palad ug dinuyogan sa daghang pailob, ang mga paghalad ni Nonoy nakahimog dakung daogdaog. Si Iya Lilay - ang inahan ni Lering - human ang tulo ka mga higayon nga pinamati sa pamalaye sa lalake, mingsugot na lamang ug sa walay kutikuti giminyo ang duruha. Maoy hinungdan nga, supak sa gituhoan, ang palad ni Nonoy ug ni Lering gihiusa gayud bisan sa dakung kabilom.

Apan usahay ang palad sa tawo mahasulat sa gisiong dahon sa basahon sa kaagi. Ang tawo ugod sama lamang sa usa ka sakayan nga maga utaw utaw sa dakung lawod sa kinabuhi. Kong mahadasmag kining sakayana sa dakung pangpang nga magaali sa ilalom sa dagat sa pakigbugno sa walay duhaduha malunod siya ug mahimong alaut sa mga alaut. May usa ka adlaw nga ang kinabuhi ni Nonoy giabut sa usa ka dakung unos sa dautang palad. Usa kadto ka hapon sa bulan sa Agosto, napulo ka bulan kapin sukad sa ilang pagkaminyo. Si Nonoy ug si Lering nagaatubang sa usa ka talad nga kan.agan sa ilang kosina, nagapabugnaw, bayad sa kauhaw sa usa ka adlawng mainit. Apan usa ba kaha ka disgrasya kun tungud ba hinoon sa ka dili mabinantayon, ang saro nga giinnan ni Nonoy nahulog sukad sa iyang kamut ug napusgay. Diha nasukog daku uyamot si Lering ug tungud sa kalagot, gibinaboy pagkasaba si Nonoy. Apan ang mga lalake usahay dili makaantus sa kasaba sa babaye. Mao nga si Nonoy giabut ug dakung kalagot nga dinasunan sa naandan nang pagkamapalabwanon sa mga butang panimalay, nakahimog dakung away ning duha ka mga batan-ong magtiayon.

Ang babaye, babaye gayud: mahuyang ug dili makaantus sa away. Si Lering, sa pag tan aw niya sa nga si Nonoy nasuko na kaayo, siya, nga una untang nagamapahitas-on, mihilak ug tungod sa kabatan on, mingpauli sa iyang mga ginikanan aron magpalaba buwahan tuod labanan. Ug dayag na lang nga, kay pinangga sa inahan, sa atubangan niini ang iyang ang iyang anak mao gayud ang mananaog. Si Nonoy ming-apas kang Lering sa balay sa iyang ugangan apan didto, inay managdait sila, mingsamot na hinagdait sila, mingsamot na hinoon sa kaarang wala paghiuyon ni Iya Lilay kaniya.

-Dili ako buut nga imong apas apason si Lering kong modangop kanako - maoy pulong sa inahan - Nakasabut ka? Daan na akong nagatagna nga kamo dili gayud magakatipon pagpuyo. Mga tawong ingon kaninyo dili gani maantigong motahud ug asawa, angay sa mga babayeng madaogdaog lamang. Si Lering imong asawa, apan ako siyang anak. Kong imo ganing hilabtan dinhi, ba, maukat gayud ang imong mga kaliwatan.

-Apan Mama, nganong dili ka man mamati sa katarungan?

-Katarungan? - Misagbat si Lering - Dili kami mamati ka nimo, wala kay katungud sa pagsulti. Wala ko ikaw higugmaa, wala ko gayud ikaw higugmaa. Lakaw bisan asa ka padulong.

-Hilabihan da ikawng makapalabilabi Lering, magbasol ka da unya. Mahimo nga mmolakaw

ako karon bisan mapait alang kanako ang pagbiya sa katungdanan sa pagkabana. Kay maoy imong tuyo nga bisan diyutayng batang kabingkilan sa hilabihan aron mabungkag ang usa ka panimalay, na magbasol ka da unya ug mangita ka da kanako. - Human niini minglakaw si Nonoy sa walay kakuli bisan uban sa usa ka mabug at nga kasingkasing.

-Intawon sab, nagapabilin kaayog mga sulti - mayamiron mingbagotbot ang inahan.

Sa pagkaingon ugma, minggilan si Nonoy padulong sa Haway, puno kayugot ang kasingkasing, puno sa ksakit ang kalag.

Gabii kadto, duha ka bulan human managkabulag si Nonoy ug si Lering. Sa balay ni Iya Lilay sa M nagalingkod si Lering sa usa ka duyan, nagapakatulog sa usa ka bata nga may usa pa lamang ka bulan ang kagulangon. Sa iyang nawong nakita ang usa ka panagway nga masulob on, daw usa ka panagway nga masulob on, daw usa ka makasasala nga nagahinulsol sa iyang mga sala. Pagkalibog da kaha sa iyang hunahuna!

Sa tibook nga kinabuhi sa tawo, wala nay takna nga labing mamingawon kay sa takna nga labing mamingawon kay sa takna nga labing mamingawon kay sa takna sa pagpalandong. Ang tanan nimong kaagi, ang mga nanghitabo sa imong kinabuhi sukad sa pagkamatngon mog buut hangtud ning panahon nga ikaw nagasubay sa imong panumduman ug magariyahay ug dibal sa imong kasingkasing. Oh! kong ang tanang tawo magagahin pag usa ka takna alang sa pagpalandong, tingali nga mauswagon unta ang sunod nga mga lakang sa kinabuhi!

Si Lering ning higayona, nagapalandong. Namalik sa iyang panumduman ang kanhing mga hitabo sa iyang kinabuhi. Nakita niya, ingon sa usa ka damgo, nga may pila na ka tig nga nangagi, usa ka tawo nga motubag sa ngalan nga Nonoy iyang gipaantus. Sa diha nga iya nang gilipay, giyam-iran sa iyang inahan ug gipaantus gihapon. Unya human ang hataas nga mga pailob, gihiusa sa iyang kinabuhi. Gidangtan lamag napulo ka bulan, iyang gikaaway ug human, gisalikway sa walay kawili. Ah, kong malimot pa lamang unta kita sa kagahapon sa atong kaagi, dili unta hidungagan ang mga kaguol nga atong antuson sulod sa atong kinabuhi.

Kadtong nahitabo kanila mao lamay diyntayng tipik sa tanang manghitabo sa kinabuhing magtiayon. Apan bisan pa niana ginahimo hinoong mahait nga hinagiban nga nakaputol sa talikala sa katungdanan nga nagadugtong kanila. Pagkadakung sayop nga buhata.

Apan lain na ang higayon karon sa mga hitabo sa kinabuhi ni Lering. Nagabasol na siya sa iyang mga gibuhad. Mingabut na kaniya ang usa ka gugma kansang kinaiya may kahidlaw, may kahingawa. Pagkahapdos sa samad sa iyang kasingkasing! Ang gugma nga malungtaron, kanang bisan usa ka diyutayng pitik sa kamingaw makapabuhagay sa dugo sa kasingkasing, nahatarok na sa tanaman sa iyang dughan, nahaugbok na sa dakung luwang sa iyang kinabuhi. Apan, unsa pay bili sa usa ka gugma nga ingon niana nga wala na may magabalus sa iyang kahingawa? Maisog ang babaye nga makaantus sa samad sa kamingaw.

Gidangtan pila ka simana human niadtong gabii sa pagpalandong, miadto si Lering sa Manila, pasangil nga moduaw sa iyang ig-agaw nga naminyo didto. Apan ang labi niyang dakung tuyo mao ang pag adto sa Haway kay, sinuginlan sa usa ka higala, nadungog niya nga si Nonoy atua sa Oahu, usa ka lalawigan sa Haway. Sa Manila gikahibalag niya ang usa ka amerikanhong babaye nga pomupauli sa Amerika. Mingsulod siya sa parkasulogoon sa maong amerikanhon bisan dili unta angay kaniya. Mao nga sa pagkasunod nga simana nadala siya sa amerikanhon padulong sa Amerika. Ang iyang inahan ug diyutayng bata sa Sugbo, wala lamang masayud niini. Gituhoan lamang ni Iya Lilay nga si Lering nagalulinghayaw lamang gihapon sa Manila. Kong ang gugma na gani ang magsugo, maantus ang mga kasakit, malugtab ang mga talikala, madugmok ang mga kakulian, mawataswatas ang mga kaaway.

Sa Haway, usa ka matugnaw nga adlaw sa Nobyinbre. Sa usa sa mga dalan sa Honolulu, nakita si Nonoy nga nagalakaw nga naginusara. Pagkamamingawon sa iyang panagway! Inay sa mapulapula ug daw katsilan-ong pagkalilok sa iyang nawong, ang mga kunotkunot mao nay nagapa sundayag hinoon. Daw ang karaan niyang kasayag gipangawat sa iyang panagwayug gipulihan sa karon masulubong pamayhon. Siya sama usab kang Lering, nakahunahuna na sa iyang kaagi ug naamangno na nga sayop diay ang usa ka kalit nga buhat. Alaut nga ulipon sa hinanaling hunahuna!

Wala na karon siyay buhat niining mga adlawa. Tungud sa mga kamingaw kanunay lang siyang magahilak, dili na gani siya makatoltol nga mo kaon. Buut unta siya nga mo pauli sa iyang lungsod, apan wala siyay igong salapi nga mabalon. Kanunay nalang hinoon siyang masakit, mga kakulian kana nga nakapasamot sa iyang pagkawalay buhat. Namalik na karon sa iyang panumduman ang handumanan sa iyang karaang gugma. Ang gugma nga pinaturok ni Bathala sa mga kasignkasing sa katawhan, kanag matuod nga gugma nga unang gimugna sa Magbubuhay sa kasingkasing ni Adan aron ihlad ngadto kang Eva, nagahari na sa iyang kinabuhi. Apan unsa pay bili nianang gugmaha nga wala na man siyay paurarayan sa mga takna sa iyang kahago? Pagkagutom sa iyang kasingkasing! Pagkauhaw sa iyang kalag! Mao kadto ang kahimtang ni Nonoy sa Haway sulod na tingali sa usa ka bulan.

Udot sa adlawang biyernes, ika 15 sa hunyo sa 1917. Ang dakung gubot sa Oropa nagadilaab pa sa tukmaan sa kaligotgot ug kasilag sa mga dagkung nasod sa kalibutan. Ang Tinipong Kabansalan sa Amerika, bag o pa lamang nagpahayag sa iyang pagsalmot sa gubat. May napulo pa lamang ka adlwa sukad niya sugdi pagtawag ang mga lungsoranon aron paglaban sa Yutang Natawhan. Sa dalan King sa Honolulu, makita ang gatus ka mga sundalo, mga bag-ong tinon-an nga mga manggubgubat nga ginabansay bansay sa mga paagi sa gubat. Uban kanila si Nonoy, usa na karon ka sundalo nga, puno sa kagubut ang kasingkasing, na galaban usab sa Amerika ug sa Kaangayan. Nawala na tingali kaniya ang paglaum nga mahibalik pa siya si Lering. Ang bugtong dang bulong sa mga kagulanan, mao ang kamatayon ug ang gubat maoy masayon nga magtatapus sa kinahubi. Mao kahay hinungdan sa iyang pagkasundalo.

Duna ing higayon sa kinabuhi nga ang mga kadautan moabut gayu sa tawo. Dili pa kaha igo nga antuson ta ang mga kagulan, hambinon ang mga kasakit, sakiton pa usahay ang atong lawas. Usa ka adlaw nia ba samtang nagatoon ang mga kasakit, sakiton pa usahay ang atong lawas. Usa ka adlaw niana, samtang nagatoon ang mga bag ong sundalo kong unsaon pagdasda sa mga kaaway, si Nonoy giabut usa ka dakung dimalas, kay sa pagsaka niya sa pangpang diin sila magbansay bansay nahiligas siya ug nahulog sa bungaw.

Nadawat dayon niya ang daghanang mga samad ug, kay gituhoang malisod ang iyang kahimtang, gidala dayon sa tambalanan sa Red Cross nga didto sa sisudad sa Honolulu aron tambalan.

Duha ka adlwa humann mahitabo kadto kang Nonoy, ang bapor nga gisakyan ni Lering mingdunggo sa Hunolulu. Pagkadaku sa kahinangop niya! Kong makakawas na lamang siya didto, magkakkita na gayud kaha sila si Nonoy. Iya dayong gihangyo ang iyang agalon nga magapabilin na lamang siyag mga higala niadtong dapita. Ang amerikahanon kay maayong tawo, mingsugot ug si Lering mingpabilin sa siyudad sa mga “hula-luha”

Gisugdan dayon niya pagpangita kadtong alang kaniya, usa ka mutya nga nawala. Ang una niyang gisulong mao ang Waialua. Apan si Nonoy wala na didto. Gisugilan siya sa mga tawo nga atua sa Molokai, apan wala na usab niya didto hipalgi. Giadto niya ang Maui ug pastilan... Walay Nonoy nga ikatambal sa mga kaguol ug kamingaw. Hain gayud kaha si Nonoy? Wala na siyay laing hunahuna. Si Nonoy atua na sa Amerika. Bisan sa dinhi pa siya sa Pilipinas, nasayud na sa siya nga ang mga pilipinhon nga mangadto sa Hawaii, moadto gayud sa Amerika. Ug si Nonoy kay maantigo, atua usab gayud. Ang Honolulu mao ang iyang dulongon; ang Amerika mao ang katapusang bulong. Magapasuhol na usab siya pagbalik.

Mao nga didto na usab siya sa Hunolulu. Apan ngano nga niadtong dapita mingkubakuba ang iyang dughan, mingputokputok man ang iyang kasingkasing? Nahibulong gayud siya kaayo.

Sa “Honolulu Star” usa ka mantalaan didto, iyang nabasa nga usa ka mananambal nga amerikahanon nga kawani sa tambalanan sa Red Cross mopauli sa Amerika ug nagakinahanglan usa ka sulogoon. Nahinangop siya kay tingali mahaapas na siya kang Nonoy nga gituhoan niya nga atuaa na sa Amerika. Ug mao nga mingadto siya sa tambalanan aron pagpangita sa mananambal.

Sa tambalanan gikahibalag niya ang usa ka kawani nga iyang gipangutana hain ang mananambal nga iyang gipangita. Ang kawani mingtubag kaniya nga didto sa “Ward No. 13” ug sa walay kutikuti iyang giadto.

Apan Sanata Barbara!.... Si Nonoy!.... Si Nonoy!..... Sa tambalan!.....Samaran!..... Bathala sa kalangitan!

Si Lering nahisibog uban ang daku uyamut nga kahibulong, sinagulan sa kapintas sa kahidlaw, sinaktan sa kabangis sa kakuyaw. Si Nonoy mao usab nahibulong sa usa ka kalit nga panagkita. Kinsay nagapalandong nga managkita sila niadtong higayona? Si Lering mingtoo nga si Nonoy usab mingtoo nga si Lering atua lamang sa Sugbo, malipayon ug mapahitas-on gihapon. Ah, katingalahang panagkatagbo sa karaang gugma!... Unsa pay hinungdan nga atong saysayon ang nahitabo sa ilang panagkita? Igo na kaayo ang pagingon nga ang hinangop ug kalipay walay gikabutangan sa ilang mga kasingkasing. Human maalim ang mga samad ni Nonoy namauli sila sa Sugbo aron dinnhin managsumbongay sa mga nanghitabo kanila sulod sa ilang panagkabulag.

-Mao gayud Lering ang kinabuhi - matud ni Nonoy nga nagpahiyom - ang tawo dili mahimo nga kanunay lamang magamalipayon. Magamasulob on gayud siya usahay. Ang nakasayop kanato mao ang wala ta pagpanumbaling sa atong gugma. Kong ikaw kalayo ako unta ang

tubig. Kung ako ang kalayo ikaw usab unta ang tubig nga magapalong. Ug ang magahimo niana, mao da ang gugma, ang gugma da gayud ug wala nay lain. Ugaling kay gilain ta pagsabut ang gugma. Mao nga gisilotan kita niya. *Kong ang gugma gani ang mosilot, sakiton gayud ang kalag, dugmokon ang kasingkasing, gun-obon and langit sa kalipay ug hangtud gani hawiran ang lakaw sa kinabuhi. Kong ang gugma mao ang mosilot, patyun gayud una ang tanang bulok sa kalipay aron makahunahuna ang iawo nga ang gugma man day labing bililhon ug mahal nga hatag ni Bathala sa katawhan. Ang silot sa gugma mao ang silot ni Bathala.*

Si Lering, uban ang pagpauraray sa iyang lawas sa mga bukton ni Nonoy, nagkanayon:

-Mga sinilotan lamang diay kita sa gugma, mga sinilutan lamang diay kita sa gugma. Gugma!..... Pasayloa ako.....

Ug namalik ang kalipay sa panimalay.